

# *Pogled prema Europskoj uniji civilnog društva: civilno društvo u kontekstu europeizacije*

*Danijel Baturina\**

UDK

323.21:061.1>(4)EU

341.176(4)EU:323.21

Review scientific paper / pregledni znanstveni rad

Received / primljeno: 3. 6. 2014.

Accepted / prihvaćeno: 25. 9. 2015.

Civilno društvo je prostor između obitelji, države i tržišta gdje se građani udružuju radi promicanja zajedničkih interesa. Širenjem značenja Europske unije uloga civilnog društva i njegov međudnos s EU razinom postaje sve značajnije pitanje. Rad tematizira civilno društvo u kontekstu europeizacije. Europeizacija se koristi kao »termin kišobran« koji pokriva mnoštvo značenja u terminima socijalnog, političkog, kognitivnog, pa čak i teritorijalnog, stoga najprije utvrđuje njezino značenje. Prikazuju se procesi i mehanizmi europeizacije civilnog društva. Uzimajući u obzir ključne razvoje zadnjih desetljeća kao i koncept horizontalne politike, raspravlja se o kontekstu europeizacije civilnog društva. Međudnos europeizacije i civilnog društva sagledava se kroz različite pristupe i načine međusobnog odnošenja civilnog društva i razine EU u aspektu

---

\* Danijel Baturina, znanstveni asistent na Katedri za socijalnu politiku, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu (scientific assistant at the Chair of Social Policy, Faculty of Law, University of Zagreb, Croatia, e-mail: danijel.baturina@pravo.hr)

vladavine i politika. Tim analizama omogućuje se pogled u dosege europeizacije civilnog društva i preispitivanje jesmo li na pragu nečega što možemo nazvati »Europskom unijom civilnog društva«.

*Ključne riječi:* civilno društvo, europeizacija, EU, horizontalna politika, vladavina

## 1. Uvod

Civilno društvo je prostor između obitelji, države i tržišta gdje se građani udružuju radi promicanja zajedničkih interesa. Ono je mjesto ostvarivanja zajedništva i značajan dionik u procesima osnaživanja različitih skupina, izgradnje lokalnih zajednica, zagovaranja, pružanja socijalnih usluga, promicanja demokracije, ljudskih prava i drugih progresivnih vrijednosti te donošenja i implementiranja politika, kao i poticanja društvenih promjena.

Povećanjem važnosti Europske unije za politički i svakodnevni život na europskom prostoru uloga civilnog društva i njegov međuodnos s razinom EU postaje sve značajnije pitanje. Rad će tematizirati civilno društvo u kontekstu europeizacije. Glavni cilj rada je sagledati odnos civilnog društva i europeizacije. Osnovna je teza rada da su procesi i mehanizmi europeizacije civilnog društva značajno djelovali na načine oblikovanja i forme djelovanja civilnog društva na razini EU i promijenili načine međusobnog odnošenja. Rad će, podijeljen u više dijelova, pregledom dosadašnjih saznanja iz relevantne literature i istraživanja o europeizaciji i civilnom društvu pokušati istaknuti dosege europeizacije civilnog društva do sada.

Europeizacija se koristi kao »termin kišobran« koji pokriva mnoštvo značenja u terminima socijalnog, političkog, kognitivnog, pa čak i teritorijalnog. Stoga će se na početku pokušati utvrditi njezino značenje. Drugi dio odnosit će se na procese i mehanizme europeizacije civilnog društva. Raspravit će se o kontekstu europeizacije civilnog društva uzimajući u obzir ključne razvoje zadnjih desetljeća kao i koncept horizontalne politike u kojoj će se razmatrati uloga civilnog društva u horizontalnom transferu koncepata i politika između država i EU. Isto tako, sagledat će se međuodnos europeizacije i civilnog društva kroz različite pristupe i načine međusobnog odnošenja civilnog društva i razine EU u aspektu vladavine i politika. U zaključku će se integrativno osvrnuti na trenutačne dosege

europizacije civilnog društva i sagledati jesmo li na pragu nečega što možemo nazvati »Europskom unijom civilnog društva«.

## 2. Europeizacija: pojam i definicija

Europeizacija je pojam koji često susrećemo u javnom diskursu. Politički i drugi akteri koriste se njime gotovo kao generičkim pojmom u aspektima rasprava o najrazličitijim pitanjima. No isto tako može se vidjeti da se europeizacija koristi kao »termin kišobran« koji pokriva mnoštvo značenja u terminima socijalnog, političkog, kognitivnog, pa čak i teritorijalnog. Očito je da se europeizacija etablirala čvrsto unutar akademskog leksikona kao vrijedan, ali vrlo sporan koncept (James, 2007). Europeizacija »nema nijedno precizno ili stabilno značenje« (Olsen, 2002: 921), što svakako otežava konceptualizaciju tog pojma. Europeizacija je postala fenomen bez geneze (Flockhart, prema: Gellner, Smith, 2010), priča koja je implicitno prihvatila eurocentričnu gradnju povijesti u kojoj se Europa portretira kao tehnički genijalna, moralno progresivna i urođeno i trajno nadređena.

Takvi navodi jasno pokazuju da su izvori i ukorijenjenost termina europeizacija još uvijek pitanje otvorenih debata u kojima se sučeljavaju različita viđenja. Stoga se europeizacija vidi kao »orkestracija« postojećih koncepata i teorija (Radaelli, 2004: 5), ali i kao skup postontološke zagonetke. To znači da možemo početi s idejom da postoji proces europskih integracija koji je u tijeku te da je Europska unija (EU) razvila svoje institucije i politike tijekom posljednjih pedeset godina (Radaelli, 2004).

Europeizacija stoga ima svoju opipljivost i vidljivost bez obzira na neodređenost procesa svoga definiranja. Prema Radaelliju (2004), europeizacija nije *explanans* (tj. »rješenje«, ili pojava koja se objašnjava zavisnim varijablama), nego *explanandum* (tj. »problem« koji treba objasniti). On svoju definiciju gradi umnogome oslanjajući se na prijašnje definicije. Tako Caporaso i sur. (2000, prema: Radealli, 2000: 3) definiraju europeizaciju »kao nastanak i razvoj, na europskoj razini, različitih struktura vlasti, političkih, pravnih i društvenih institucija povezanih s političkim rješavanjem problema formalizacije interakcije među akterima, i *policy* mreža specijaliziranih u stvaranju autoritativnih pravila«. Risse i sur. (2001, prema: Radealli, 2004: 3) navode nešto reduciraniju definiciju i definiraju europeizaciju »kao nastanak i razvoj na europskoj razini različitih struktura upravljanja«. Ona je pak orijentirana samo na strukture upravljanja kao formalne

mehanizme organizacije i odlučivanja. Naposljetku Radealli (2004) daje obuhvatnu srž europeizacije u svojoj definiciji europeizacije kao procesa (a) građenja, (b) širenja i (c) institucionaliziranja formalnih i neformalnih pravila, procedura, politika, paradigmi, stilova, »načina obavljanja stvari« i dijeljenja uvjerenja i normi koje su se prvo definirale i učvrstile u izradi odluka EU i onda ugradile u logici domaćeg diskursa, identiteta, političkih struktura i javnih politika.

Postavljanje agende, zakonodavnih procesa i mehanizama implementacije nisu postupci slobodni od vrijednosti, nego oni podrazumijevaju: (a) kristalizaciju osobnih uvjerenja i mišljenja o tome što se naslovljava kao poželjna politika, (b) konsenzus među pojedincima i epistemološkim zajednicama o tome što je korisno i potrebno za zemlju, regiju ili lokalno područje, i (c) konformizam oko određenih paradigmi (Cerami, 2007: 179). Paradigma europeizacije unutar generalnog okvira utječe na oblikovanje politika i programa realizacije tih politika. Stoga prije svega treba krenuti od analitičkog razlučivanja pitanja što se europeizira (domaće strukture, kognitivne strukture ili javne politike). S druge strane, tu je pitanje koliko je promjena pod utjecajem europeizacije. Istraživanje može biti organizirano pomoću dviju dimenzija, objekata europeizacije i dimenzija promjene. U kontekstu ovog eseja promatrat ćemo civilno društvo kao objekt europeizacije, dok će kao dimenzija promjene naglasak biti na njegovu odnosu s razinom EU institucija i vladavine, tj. njegovoj europeizaciji i promjenama u djelovanju koje time nastaju.

### 3. Europeizacija civilnog društva

#### 3.1. Kontekst europeizacije civilnog društva

Europske institucije pridonijele su promicanju kognitivne i normativne harmonizacije reformi u Europi kroz nametanje zajedničkog jezika, zajedničke vizije reforme i zajedničkih ciljeva. Možda još važnije, EU nije samo pomogla u stvaranju formalnih institucija kao što je spomenuto, nego također u kristalizaciji neformalnih institucija poput normi, vrijednosti, oblika i stilova djelovanja (Cerami, 2007) koji su postali etablirani na prostoru EU, posebno kod donosilaca odluka. Postavlja se pitanje kakav je odnos europskih institucija prema civilnom društvu. Potraga za europskim civilnim društvom potaknuta je produbljivanjem europske integracije, rastućim nadležnostima institucija Europske unije te raspravom

o demokratskom deficitu Europske unije koji se odvijao nakon Ugovora iz Maastrichta iz 1992. godine, a nedavno je naglašen neuspjehom dogovora o zajedničkom ustavu (Finke, 2007: 17).

U svojoj definiciji, koja je izrazito široko i generalno postavljena, Armstrong (2001: 5) europsko civilno društvo<sup>1</sup> vidi kao višeoblično, višedimenzionalno i višerazinsko. Višeoblično označuje pluralističko razumijevanje oblika civilnog društva koji se kreću od građanskog sudjelovanja pojedinca preko labavih mreža aktera do formaliziranih organizacijskih struktura. Pod višedimenzionalnim misli se na europsko civilno društvo koje zauzima više različitih uloga kako se vladavina kreće od relativno nestrukturiranog i *ad hoc* konzultacija s akterima civilnog društva do strukturiranog sudjelovanja u kreiranju politika kroz direktnije uloge u procesima vladavine. Pod višerazinskim smatra se koncept europskog civilnog društva koji uključuje različite strukture i tradicije organizacija civilnog društva na nacionalnoj razini, zajedno sa svim transnacionalnim strukturama. Ova definicija daje okvir razmatranja europeizacije oblika, dimenzija i razina civilnog društva na europskom prostoru.

Nacionalne politike civilnog društva imaju različite institucionalne i ideacijske osnove, temeljene na prijednom putu i u ovisnosti o njemu, stoga postoje i različite poveznice EU s nacionalnim politikama civilnog društva (Kuhle, 2010: 72). Nameću se pitanja o kompleksnosti svladavanja prepreka različitih iskustava i putanja razvoja. Ta su pitanja veliko breme koje opterećuje EU od samoga nastanka. Nacionalne posebnosti otežavaju interaktivne kanale i usklađeno djelovanje na prostoru EU-a. Civilno društvo, ipak, zbog svojih karakteristika otvorenosti i fleksibilnosti ima predispozicije za prevladavanje nacionalnih ograničenja i postavljanje šireg participativnog okvira djelovanja u politikama gdje traži prostor za sudjelovanje. EU politike prema civilnom društvu mogu se razumjeti unutar šireg konteksta općenitog povećanja povjerenja u civilno društvo i specifičnog načina, koji ćemo naznačiti, na koji je civilno društvo zadnjih desetljeća konceptualizirano u Bruxellesu.

Iako trenutačno nejasni i slabo vidljivi, procesi europeizacije civilnog društva započeli su postavljanjem europske agende prema civilnom društvu koja se počela oblikovati u kasnim 1980-im i 1990-im godinama. Dekla-

---

<sup>1</sup> Pod europskim civilnim društvom ovdje se smatra, kao što će to biti slučaj i dalje u tekstu kada se spominje termin, primarno civilno društvo koje djeluje na teritoriju EU i zemalja pristupnica koje streme ulasku u EU i pod utjecajem su istog tipa mehanizama, procesa vrijednosti, normi.

racije priložene ugovoru iz Maastrichta<sup>2</sup> i Amsterdama sugeriraju, iako ne specifično, da je potrebno podržati ulogu udruga i zaklada u Europi, promovirati civilni dijalog i povećati angažman civilnog društva kao »partnera« u provedbi politike strukturnog fonda (Kendall, 2005: 9).

Početak novog stoljeća, konceptualno korištenje civilnog društva značajno se promijenilo posebno vezano za bijelu knjigu o vladavini na razini Europe i *Communications on NGO, Building the stronger partnership* koji su bili promošćujući moment od prethodnog pristupa orijentiranog prema civilnom društvu kao pružatelju usluga prema ulozi svih vrsta organizacija civilnog društva te krajnjem fokusu na sve tipove intermedijarnih tijela (Perez-Solorzano Borragan, Smismans, 2010: 78). Bijela knjiga o vladavini kao dva glavna razloga za uključivanje civilnog društva ističe važnost civilnog društva kao mehanizma provođenja politika EU i njegov doprinos unapređenju diskusije i pogleda na procese donošenja odluka u EU<sup>3</sup> (Seckinelgin, 2012: 270). *NGO Building stronger partnership* sugerira da na razini institucija EU postoji potreba za većim angažmanom civilnog društva.

Ova usmjerenja ciljala su da se unutar procesa europeizacije civilnog društva njegovim većim uključivanjem naslove pitanja odgovornosti i demokratskog deficita<sup>4</sup> na razini EU. Pitanja o demokratskom legitimitetu EU prožimala su kontekst EU odlučivanja i činila ga znatno više politiziranim stavljajući naglasak na civilno društvo kao nove aktere u procesima politike EU. S druge strane praktičari u Bruxellesu su »otkrili« civilno društvo kao moguće rješenje nedostatka legitimnosti, odgovornosti i učinkovitosti u sve većoj Uniji (Ruzza, 2004).

<sup>2</sup> Ugovor iz Maastrichta iznjedrilo je pitanja o demokratskom deficitu i potrebu za većim sudjelovanjem građana. Posljedično, tijekom narednih godina spektar instrumenata politika proširio se izvan međuvladinih metoda i metoda zajednice prema dobrovoljnim, neformalnim, inkluzivnim i participativnim oblicima koordinacije (Ruzza, 2004).

<sup>3</sup> Međutim autor isto tako sugerira da se bijela knjiga većinom artikulirala kao tehnički proces u dopuštanju većeg angažmana civilnog društva i stoga se njegov polazišni pristup može smatrati limitiranim.

<sup>4</sup> Iako nema konkretnog konsenzusa i jasne definicije, demokratski deficit je pogled da procesu vladavine na razini EU nedostaje demokratskog legitimiteta. Najčešće se to odnosi na udaljenost Europske unije i njezinih institucija od običnih građana. Očituje se u političkoj alijenaciji, pod čime se razumije otuđenost građana od Europske unije (Grubiša, 2012), što uzrokuje nerazumijevanje djelovanja EU, manjak odgovornosti njezinih institucija uz istovremeno njihovu nerazumljivu kompleksnost i smanjenje ovlasti nacionalnih institucija, (Čepo, 2001) te na nedostatnu predstavljenost običnih građana u političkom životu Unije.

### 3.2. Procesi i mehanizmi europeizacije civilnog društva i horizontalna politika

Europeizaciju civilnog društva možemo sagledati kroz različite dimenzije procesa i mehanizama koji je oblikuju. Struje diskursa europskog civilnog društva uključuju tri elementa: normativni s ciljem poboljšanja demokratske participacije i socijalne pravde, drugo, intermedirajnu sferu modernih društava, nastanjenu civilnim organizacijama i socijalnim mrežama u koje su aktivni građani uključeni i, treće, aspekt određene civilne akcije u demokratskim društvima (Freise, 2008b: 37). Isto tako više je različitih pristupa europeizaciji trećeg sektora koji uključuje civilno društvo (Kendall, 2010: 40). Ona se može razumjeti kao horizontalni proces domaćeg okruženja politika civilnog društva u interakciji sa EU, novi vid infrastrukture institucija oblikovanih u tom području i institucija EU prema kojima u određenom smislu postaju orijentirane te višerazinski proces politika koji uključuje koordinirani trud unutar relevantnih europskih modaliteta politika.

Čest je pogled na europeizaciju kao na mijenjanje vladavine. Kao što mnogi autori primjećuju, europeizacija je proces mijenjanja razumijevanja vladavine u Europi. Europeizacija je izmijenila zajedničke pojmove vladavine u zemljama članicama Europske unije. Institucionalni sustav i strukture moći<sup>5</sup> u procesima vladavine prisustvom EU kao novog snažnog entiteta doživjeli su transformaciju. Sagledavanje europeizacije kao vladavine trebalo bi razmotriti stvara li europeizacija novu upravu ili hibride postojećih oblika vladavine. Također, ovaj pristup odnosi se na normativne implikacije postavljanjem pitanja proizvodi li europeizacija dobru i legitimnu vladavinu u Europi. Kroz prizmu europeizacije kao vladavine možemo reći da Europska unija potiče uključivanje dionika u različite procese oblikovanja i donošenja odluka. Jednim od bitnih dionika pri tome se smatra civilno društvo. Pri tome je za procese europeizacije civilnog društva značajan horizontalni pristup koji vidi europeizaciju kao horizontalan transfer koncepata i politika između država i EU. Radaelli (2004) drži da možemo vidjeti rezultat dijeljenja ideja, moći i politika između zemalja članica aktera u kontekstu pruženom od EU.

<sup>5</sup> Institucionalni sistem pojedine članice je promijenjen i sada sadržava novi set institucija nadvladavine razine EU koje imaju utjecaj na procese vladavine unutar zemlje. Uslaskom u EU struktura moći u procesu vladavine također se mijenja. Formaliziran je utjecaj EU razine na domaće procese vladavine, a s druge strane postoji i čitav niz manje formalnih oblika djelovanja kojima EU mijenja prijašnje odnose moći prema nacionalnoj razini.

Ističu se faktori koji pogoduju momentu višerazinskih horizontalnih politika. Oni uključuju (Kendall, 2010: 56): stabilnu strukturu politika koja podržava komunikaciju i koordinaciju, inkluzivno uokvirene definicije i koncepte, sinergijski aktivizam politika koji zajednički uključuje civilno društvo, javni sektor i zajednicu istraživača te obvezivanje značajnih ekonomskih i političkih resursa.

Procesi europeizacije civilnog društva potaknuti su realitetom njegova sve većeg uključivanja kao aktera horizontalnih politika. Racionalnosti za koje se tvrdi da posjeduje i čime se opravdava uključivanje civilnog društva, a koje spadaju u horizontalnu razinu, jesu pospješivanje participativne demokracije, reprezentiranje pogleda građana, djelovanje na otklanjanju demokratskog deficita, doprinos donošenju politika, projekt management te doprinos formiranju javnog mišljenja. Demokratski deficit odnosi se na reprezentaciju interesa, interesnih grupa i aktivnosti lobiranja. Organizacije civilnog društva pružaju društvenu infrastrukturu za realizaciju građanske participacije i volontiranja (Freise, 2008b). Europsko vijeće je zaključilo na sastanku u Lisabonu da se organizacije civilnog društva trebaju vidjeti kao partneri u implementaciji strateških ciljeva održivog ekonomskog razvoja i socijalne kohezije što daje poticaj djelovanju civilnog društva (Kendall, 2009: 5).

Bojnik i Pomorska (2005) smatraju da se europeizacija sastoji od triju komplementarnih dimenzija. Podizanje (*upload*) jest projekcija nacionalnih preferencija na razinu EU u okviru pojavljivanja novih struktura vlasti na toj razini; preuzimanje (*download*) predstavlja recepciju generiranih poticaja EU i njihovu integraciju na nacionalnoj razini, dok je proces međusobnog podizanja i preuzimanja (*crossload*) razmjena ideja, normi i načina kako se stvari rade između zemalja ili drugih subjekata za koje EU postavlja scenu, tako da se promjene ne događaju samo zbog Europe, nego se i odvijaju u njoj.

Te tri dimenzije možemo sagledavati i kao bitne mehanizme europeizacije civilnog društva. Podizanje bi se odnosilo na utjecaj civilnog sektora na nacionalnoj i regionalnoj razini na širenje primjera dobre prakse, novih rješenja, socijalnih inovacija koje mogu pridonijeti boljitku Europe. Za civilno društvo otvara se mjesto i u okviru podizanja u kontekstu promoviranja vrijednosti koje bi trebale biti smjernice djelovanja u širim strukturama, ali i širenja oblika suočavanja sa socijalnim rizicima i problemima na čijem rješenju pokušavaju djelovati. Posljedica članstva u EU za organizacije civilnog društva je povećanje tendencije da se EU promatra kao višerazinski sustav vladavine koji pruža prostor i mogućnosti za civilno društvo svake



zemlje (Harwood, 2006: 175). U tom smislu svakako ponajprije razvijeni-je organizacije i mreže civilnog društva vide nove perspektive za podizanje svog značenja na europskog razini.

Preuzimanje bi bilo proces u kojem razina EU djeluje na nacionalno civilno društvo prvenstveno putem financiranja i određivanja strateških prioriteta djelovanja. Time se pružaju poticaji i usmjerava djelovanje civilnog sektora prema prioritetima određenim na razini EU. To se posebno može uočiti u procesu pristupanja EU. Tako, primjerice, u raspravi o europeizaciji civilnog društva u Poljskoj (Gasior-Niemiec, Glinski 2007: 29–30). Zagovornici europeizacije civilnog društva u Poljskoj tvrde da se spominjanje civilnog društva u kontekstu europskih integracija opravdava činjenicom da je ulazak Poljske u Europsku uniju bio pogodan za institucionalno jačanje civilnog društva. To vide u trostrukom efektu. Proces integracije pružio je priliku da organizacije civilnog društva uđu u mreže EU, otvorile su se mogućnosti za financiranje koji proizlazi iz poljskog pristupa strukturnim i socijalnim fondovima EU, a to je pokrenulo postupke koji stimuliraju partnersku ulogu civilnog društva u mnogim arenama politike.<sup>6</sup> Razina EU navedenim mehanizmima »koristi« se civilnim društvom u procesu socijalizacije europskih vrijednosti.<sup>7</sup> No taj proces nije jednosmjernan.

Na kraju, proces međusobnog podizanja i preuzimanja označavao je razmjenu ideja i međusobni dijalog civilnog sektora i kreatora politika u kojem se definiraju zajednički interesi i smjernice djelovanja koji možemo poistovjetiti s horizontalnim pristupom.

Pritisci nametnuti tekućom ekonomskom krizom, ali i rezanjem troškova socijalne države, demografskim trendovima i trendovima na tržištu rada u cijeloj se EU povećaju, što čini pitanje horizontalne politike vrijednim pažnje. Civilno društvo sve se češće povezuje s problemima politike koji se razmatraju kao europski, poput nezaposlenosti u kontekstu globalizacije, socijalne isključenosti i šireg problema sustavnog legitimiteta EU. Većina aktivnosti civilnog društva na europskoj razini koncentrirana je u određenim područjima koja leže u blizini ili u samoj srži socijalne države: socijalnoj skrbi, zdravstvu, zapošljavanju i obrazovanju. Čini se da se civil-

<sup>6</sup> Ipak, autori imaju dvojbe je li ova vrsta europeizacije rezultirala »preorijentacijom aktera civilnog društva prema normama i obrascima ponašanja klasificiranih kao europskim« (Gasior-Niemiec, Glinski, 2007: 45).

<sup>7</sup> Takav pristup djelomično je bio vidljiv i u procesu našeg pristupanja EU u otvaranju natječaja i financiranju projekata prema vrijednostima i pitanjima koje je EU razina postavila kao strateški prioritet, čemu su se često, ako su željele biti financirane, organizacije civilnog društva prilagođavale.

no društvo smatra panaceom za gotovo sve probleme EU (Freise, 2008b). Intimnost odnosa između civilnog društva i nacionalnih i subnacionalnih tijela javne vlasti u sustavu socijalne politike činjenica je već više od deset godina (Kendall, 2005: 7). Civilno društvo trebalo bi djelovati na smanjenju demokratskog deficita europske vladavine transmisijom između europskih institucija i građana, čineći europsku vladavinu demokratskijom. Ono bi trebalo graditi europski identitet izgrađujući europska javnu sferu i ojačati socijalnu državu vraćajući civilno društvo u rasprave o pružanju javnih usluga.

Od horizontalnog pristupa europeizacije EU stvara arenu za međusobno stanje komunikacije i/ili natjecanja. Osim toga, EU osigurava arenu za međudržavnu komunikaciju koja se odlikuje usklađivanjem ideja i politika između zemalja članica. U tom procesu sve veće značenje poprima i civilno društvo. Pokušava se otvoriti prostor za organizacije civilnog društva kako bi se posredno uključili građani i pridonijeli raspravama, donošenju odluka i umjeravanju politika. Primjer toga je i nastanak Europske platforme organizacija civilnog društva koja je novonadani entuzijazam za civilni dijalog kao komplement ustanovljenom i legalno zahtijevanom »socijalnom dijalogu«. Tzv. socijalna platforma pokazala se efektivnom i izdržljivom u institucionalnim okvirima, povezujući različite konstitucije organizacija civilnog društva kroz inteligentan, refleksivan okvir agenata socijalne politike na načine koji se istovremeno čine široko privlačnima kroz reformističke i konzervativne struje trećeg sektora (Kendall, 2010: 49–50).

No, postoje određene kritike prema zatvorenosti procesa odlučivanja i vladavine te elitizaciji europskog civilnog društva. Stijn Smismans (prema: Finke, 2007: 18) utvrdio je u analizi diskursa civilnog društva u Europskoj komisiji i Europskom ekonomskom i socijalnom odboru da se te institucije zalažu za funkcionalnu, prema ishodima orijentiranu, koncepciju uključenosti civilnog društva. To rezultira željom za suradnjom sa u Bruxellesu baziranim konfederacijama udruga i stoga potiče nastanak velikih mreža organizacija civilnog društva koje pokrivaju širok spektar pitanja na razini EU. Ta specifična struktura europskog civilnog društva, prema autoru, razlog je zašto su organizacije civilnog društva na razini EU elitističke i ne dopuštaju veći prostor onima koji ih podržavaju u kreiranju politika. Stoga ne uspijevaju preuzeti funkciju europeiziranja na način na koji su je konceptualizirali zagovornici aktivnog građanstva.

Civilno društvo valja gledati i kroz prizmu komunikacije kao mehanizma europeizacije civilnog društva. Taj pogled odnosi se na komunikaciju među nacionalnim regulacijskim agentima grupiranim u pravne ili insti-

tucionalne mreže EU i civilno društvo i građane. Primjenom pristupa vladavine utemeljenim na komunikaciji, EU potiče razmjenu informacija i uzajamno učenje između nacionalnih politika. U tom pristupu možemo sagledati višerazinski proces politika koji uključuje koordinirani trud unutar relevantnih europskih modaliteta politika, uključujući civilno društvo kao dionike. Time se pridonosi proceduralnoj legitimaciji koja se nosi s problemima transparentnosti i komunikacije i uloge civilnog društva u pridonosenju transparentnosti procesa koji utječe na povećanje kapaciteta EU za donošenje politika (Kendall, Will, Brandsen, 2009: 346).

Mjere utemeljene na komunikaciji često su oblikovane za podršku nacionalnim kreatorima politika u potrazi za regulacijskim modelima i konceptima za rješavanje političkih problema. One daju nacionalnim akterima široko diskrecijsko pravo da tumače sugestije EU i odlučuju kako ih adekvatno prilagoditi domaćim uvjetima. Osnovna ideja je potaknuti domaće aktere da izvuku pouke iz evaluacije svojih pristupa određenim političkim problemima i razviju participativski odnos prema razvoju politika.

Ilustrativan primjer vladavine komunikacijom i poseban mehanizam europeizacije civilnog društva metoda je otvorene koordinacije (MOK) kojom se potiče sudjelovanje civilnog društva u svim razinama, od pripreme, donošenja pa do provedbe politika. MOK (Bauer Knill, Pitschel, 2007; Cerami, 2007) uključuje fiksiranje smjernica od Unije i rokova za ostvarivanje zajedničkih ciljeva, razvoja pokazatelja i mjerila kao alata za identifikiranje najbolje prakse, prevođenje europskih smjernica u nacionalne planove reformi, kao i praćenje, vrednovanje i recenziju.

MOK je neizravan oblik vladavine koji djeluje kroz nehijerarhijsko upravljanje procesima. Približavanje EU na razini prioriteta odvija se kroz zajedničko učenje, a ne sterilan proces, kroz različite načine (smjernice, pokazatelji, recenzije, itd.), kao i pregrupiranje različitih aktera u sličnim arenama odlučivanja (Komisija, države članice, socijalni partneri te predstavnici civilnog društva). MOK podrazumijeva civilno društvo kao aktera u rješavanju problema europske politike (ili barem upravljanju njima). Nacionalni akcijski planovi za socijalnu isključenost, sa svojim ciljevima, uključuju i određenu mobilizaciju civilnog društva čiji modalitet angažmana ostaje još uvijek donekle nedorečen.

Zanimljiva je perspektiva MOK-a u procesu priključivanja EU. Za naše uvjete značajno je iskustvo češkog civilnog društva koje nam pokazuje (Frič, 2009) da nasljedstvo prijašnjeg sustava potkopava civilno društvo kroz stvoreno nepovjerenje. Javni službenici shvaćali su civilno društvo kao nužno zlo, gledajući na participaciju organizacija civilnog društva kao

demokratski folklor prihvaćen pod pritiskom EU. Tradicija političkog centralizma države imala je snažan utjecaj. Paternalistička država ima primat za rješavanje svih problema, što je bilo u sukobu s očekivanjima NGO-a koji su željeli surađivati u razvoju javnih politika i donošenju odluka. Pristup Europskoj uniji bio je šok za češki sustav. Uveo je nov jezik intersektorskog partnerstva i supsidijarnosti u diskurs politika. Upravo uključivanje civilnog sektora u pregovore o strukturnim fondovima u kojem je EU inzistirao da se poštuje načelo partnerstva<sup>8</sup> i pritisci za razvoj regionalnih dimenzija politika povezanih s članstvom u EU potaknuli su djelovanje civilnih organizacija. Europeizacija je potaknula proces razvoja horizontalnih zajednica trećeg sektora.

Referirajući se na hrvatsko iskustvo projekta WILCO<sup>9</sup> u poimanju i razvijanju socijalnih inovacija (Bežovan, Matančević, Baturina, 2012a; Bežovan, Matančević, Baturina, 2012b), relevantni za europeizaciju civilnog društva pokazuju se slični obrasci odnosa prema civilnom društvu. Postoji centralizirana i paternalistička država koja održava pretjeranu regulaciju u razvoju usluga i programa. Koncept najbolje prakse nije prepoznat kao instrument politike. No civilno društvo ipak je prepoznato kao prostor nove perspektive za rješavanje socijalnih rizika na inovativne načine. Ono pokazuje značajniji kapacitet za priključivanje europskim tokovima u pripremi i provođenju europskih projekata, suradnji i ostvarivanju partnerstva, iskorištavanju dostupnih sredstava fondova EU, ali i praćenju novih strateških smjernica prioriteta politika EU i stavljanju na dnevni red relevantnih socijalnih problema. Može se reći da je u tom pogledu više priključena trendovima europeizacije državna uprava.

Civilno društvo u oba primjera može se vidjeti kao modernizacijski element u promicanju demokratičnosti i širenju participacije. MOK kao primjer vladavine komunikacijom upravo pruža kontekst za razvijanje okvira sudjelovanja civilnog društva u procesu pripreme, donošenja i provođenja politika.

<sup>8</sup> Ministarstva i regionalne vlasti pritom su bili doslovno prisiljeni da pronađu partnere s kojima će moći razmotriti programske dokumente (Frič, 2009). Slična iskustva s metodom otvorene koordinacije imamo i u našim uvjetima u donošenju JIM-a i JAP-a

<sup>9</sup> EU FP7 projekt Welfare Innovations at the Local level in favor of Cohesion. Više informacija o projektu na: <http://www.wilcoproject.eu/>.

### 3.3. Međuodnos europeizacije i civilnog društva

Moguće pristupe odnošenju prema europeizaciji navode Jacquot i Wol (2003: 5–7). Strateško korištenje čini se najčešćim od svih oblika odnošenja. Uz proširenje nadležnosti EU je otvoren za velik i sve veći broj dionika. To se može primijeniti na akterima koji se nalaze na nadnacionalnoj razini, na nacionalnoj razini ili međudržavnoj razini, u obliku i vladinih i nevladinih aktera. Postoje neka područja u kojima se neočekivano pojavljuje uloga civilnog društva poput *policy* konzultacija mehanizama financiranja EU-a. Programi za lokalni razvoj često inkorporiraju organizacije civilnog društva kako bi odgovorile na od fondova EU diktiranu potrebu za socijalnom participacijom da bi se zadobio legitimitet (Ruzza, 2010: 84). Tendencija daljnjeg zadržavanja takvog načina razmišljanja bila bi posebno štetna za daljnji razvoj civilnog društva.

Civilno društvo može se uključivati bez stvarnog sadržaja ili uvažavanja njegova značenja i djelovanja zbog formalnog aspekta tehničkog procesa ili kako bi se stvarao dojam o participacijskom pristupu u uključivanju svih dionika u proces donošenja i implementiranja politika. Pri tome se stremi naslovljavanju legitimacije ulaza (*inputa*) (Kendall, Will, Brandsen, 2009: 346). Ona je povezana s problemom demokratskog deficita i sudjelovanje civilnog društva znatno podiže kapacitete EU za kultiviranjem participacije i političkog uključivanja. EU traži ravnotežu između tržišnih i državnih pristupa razvoju i alocira više odgovornosti civilnim organizacijama u nekoliko područja politika, poput financijske potpore, ali kroz implementacije oruđa vladavine koja osnažuju građane da sudjeluju u realizaciji političkih odluka (Freise, 2008a). Kako EU naglašava načelo participacijske demokracije difuzirano kroz mašineriju politika zemalja članica, europeizacija može poprimiti oblik prisilne i mimetičke prilagodbe mogućnostima promoviranja sektorskog izomorfizma u organizacijama civilnog društva. Isto tako EU može »iskorištavati« civilno društvo za legitimaciju ishoda (*outputa*) koja je povezana s problemom učinkovitosti o postizanju *policy* ciljeva i u tom području EU mobilizira tehničke eksperte i time povećava učinkovitost gradeći odnose s drugim akterima, uključujući civilno društvo (Kendall, Will, Brandsen, 2009: 346).

Zagovornici deliberativne demokracije zabrinuti su zbog naravi doprinosa civilnog društva razvoju europske javne sfere. Ali, ipak, može se reći da organizacije civilnog društva koje se usredotočuju na pitanja EU i artikuliraju društvene interese u javnoj sferi povezuju politički sustav EU sa svijetom života svojih građana. Civilno društvo također uvodi element

kontrole sustava upravljanja EU koja nadopunjuje postojeće elemente parlamentarne kontrole (Finke, 2007, 21).

Kognitivno korištenje europeizacijom najčešće je u kontekstu tumačenja politika. Svaka društvena činjenica zahtijeva tumačenje prije nego što se može koristiti u političkim raspravama. Ono se odnosi na nadnacionalne aktere, nacionalne i transnacionalne, kada jednom uđu u deliberativan kontekst (James, 2007: 14). Taj oblik korištenja može se gledati i kao na referiranje na Europu kao način opravdavanja nacionalne javne politike. Funkcija je da se poveća ili obnovi javno prihvaćanje političkih odluka na nacionalnoj razini. EU je iskorišten kao instrument ili izvor legitimacije da bi se opravdale, uokvirile, olakšale ili ograničile inače nepovezane domaće reforme.<sup>10</sup> Civilno društvo na nacionalnoj razini, ali i na razini EU može koristiti EU da bi se, pozivajući se na zajedničke vrijednosti i smjerove ostvarivanja ciljeva, stvaralo pritiske za određene akcije koje su u okviru njihovog strateškog djelovanja.

Bruxelleske politike do sada su slabo uvažavale da postoji drugi oblik ekonomije, posebno u socijalnim uslugama koji predstavlja sektor neprofitne ekonomije organizacija civilnog društva. Organizacije civilnog društva na putu su da budu prihvaćene kao *policy* partneri u civilnom dijalogu, međutim one nisu prihvaćene kao specijalan tip pružatelja usluga i socio-ekonomskih entiteta koji zaslužuju poseban tretman, različit od profitnih poduzeća. Negira se poseban karakter pružanja usluga od civilnog društva (Evers, 2010: 69–70). Nedostaje adekvatan proces međusobnog podizanja i preuzimanja koji bi izgradio kombinacijski legitimitet koji se odnosi na pitanje usluga od općeg interesa gdje potraga za legitimitetom uključuje balansiranje socijalnih, političkih i ekonomskih ciljeva te sredstava što ovisi i o podacima i argumentima civilnog društva u izazivanju i kritiziranju odluka, ali i u suradnji u oblikovanju i implementaciji politika (Kendall, Will, Brandsen, 2009: 346).

Orijentacija institucija Europske unije trenutačno se čini da je konzervativizam, a ne promjena. U uvjetima oskudnih financijskih sredstava prevladava klima štednje. No ipak, stvaraju se novi prostori prepoznavanja djelovanja civilnog društva (Kendall, 2005). Otvaraju se neke nove teme u kojima se civilno društvo vidi kao jedan od glavnih pokretača promjena<sup>11</sup> i

<sup>10</sup> Primjer toga mogli smo uočiti i u učestalom žargonu političara u domaćem kontekstu koji najavljuju određene promjene ili akcije jer »Europa to traži od nas«.

<sup>11</sup> To se zorno može pokazati kroz iskustva projekta WILCO FP7 o djelovanju civilnog društva na razvijanje socijalnih inovacija. S druge strane, opće usmjerenje EU prema socijalnim inovacijama može se vidjeti u načinima podrške (BEPA, 2010) kao i u broju i

u sporom se procesu bori za mjesto u procesima oblikovanja i implementacije politika.

#### 4. Zaključak: dosezi europeizacije civilnog društva

Bilo koji konsenzus o civilnom društvu koji se formira na europskoj razini ima tri elementa: priznavanje organizacija civilnog društva kao dijelova šire javnosti civilnog društva, postavljanje uskih ograničenja koja se tiču priznavanja njihove uloge kao ekonomskih aktera i specijalne vrste pružatelja matičnih usluga te otvaranjem prostora i pozdravljanjem njihova djelovanja kada je riječ o teškim i gotovo nemogućim zadaćama djelovanja u starim i novim problematičnim zonama društava EU, gdje ni država ni tržišni akteri ne mogu napraviti posao bez njih (Evers, 2010: 70).

Procesima europeizacije civilnog društva njegove organizacije priznate su u europskim programima kao posrednici/oni koji rješavaju probleme (*trouble shooter*) u ulozi koju su tradicionalno imali uz razvoj tržišnog društva i socijalne države. Stoga civilno društvo još uvijek nema potpuni legitimitet na razini EU kao punopravni akter pri oblikovanju politika. EU se naznakom civilnog društva strateški koristi kao opravdanjem svojih nastojanja u uključivanju građana i u oblikovanju europskog prostora dijaloga. Ograničavajući sfere djelovanja, drži ih podalje od mogućnosti prihvaćanja njihovih karakteristika kao doprinosa razvoju novih tržišnih vrijednosti i ostavlja ih u sferi razvijanja dijaloga i teških pokušaja nošenja s gotovo nerješivim problemima od kojih EU na nekih način odvraća pogled.

S druge strane postoji bojazan da se i civilno društvo u odnosu s EU previše birokratizira i da dolazi do nastajanja određenog elitizma u kojem se proceduralnom redukcijom čuju samo glasovi većih i umreženih organizacija, dok se zanemaruju tihi glasovi većine organizacija i inicijativa, što dijelom može biti viđeno i u procesu MOK-a.

Što se tiče horizontalnih inicijativa, zaključuje se (Kendall, 2010: 53) da su pronađeni manji prostori entuzijazma za neke inicijative u određenim trenucima, u određenim područjima. Ali zasigurno nema sistematske ili brze »mobilizacije« ili »pokreta« koji bi odgovarao generalnoj intenzifikaciji procivilne retorike koja je prisutna zadnjih godina.

---

orijentaciji projekata koji pokušavaju dohvatiti ulogu socijalnih inovacija u nošenju s tekućim rizicima i izazovima, u čemu posebno značajnu ulogu ima civilno društvo.

Postojanje diskursa podrške vitalna je sastavnica objašnjenja je li politika EU napredovala ili propada. Stoga je važno napomenuti da su, unatoč zaprekama i izazovima legitimiteta, tijekom godina osnivanje i razvijane razne europske prakse, akcijska istraživanja i akademske istraživačke mreže. Paralelne i preklapajuće spoznajne mreže i mreže ustanovljene oko načelnih pitanja, koje zajednički njeguju europski diskurs civilnog društva, sada su činjenica. U posljednjih nekoliko godina koalicije praktičara i mreže unutar vertikalnih područja politika formirale su »građevne blokove« za šire grupiranje. Sve je veći naglasak na horizontalnosti u formiranju mreža koje se ne događaju u političkom vakuumu (Kendall, 2005: 9–12).

Procesi europeizacije civilnog društva mijenjaju i oblike vladavine. U potrazi za lijekom za demokratski deficit i poboljšanjem donošenja odluka EU se sve više okreće civilnom društvu. Nije sasvim jasno kako će civilno društvo pridonijeti. Ono može dalje razviti vertikalnu vladavinu unutar višerazinske strukture vladavine EU. Vidi se da procesi europeizacije civilnog društva dodaju nov sloj u dimenzijama horizontalne vladavine na razini EU. Integracija novih aktera, koji uključuju dionike civilnog društva u njihovim zajednicama, neće samo pospješiti vladavinu, već pridonijeti daljnjoj demokratizaciji Europe (Zimmer, 2008: 8). Trenutačni mehanizmi europeizacije civilnog društva uvažavaju tekuće političko i društveno stanje razvoja Unije kao i kompleksan odnos EU i nacionalnih razina. Procesi i mehanizmi europeizacije civilnog društva mogu ići k tome da transcendentiraju nacionalne strukture kao i političku kompleksnost Unije predstavljajući odgovore na pitanja demokratskog deficita i predstavljajući građane, njihove vrijednosti i interese čineći ih aktivnim dijelom političkih i društvenih zbivanja.

Europeizacija je možda i središnji koncept kada govorimo o ideološkom imaginariju Europe. Ona na neki način u svoj opus uključuje sve one strukture, procese, mehanizme utjecaja, vrijednosti i norme koji definiraju i određuju europsko građanstvo i države nacije, samim time i civilno društvo. Pokazalo se da se europeizacija civilnog društva odvija sporo i predstavlja neodređeno učinkovit proces u razmehi više deklarativnog poticaja od Europske unije i titravog civilnog sektora europskih zemalja koji tek traži zajednički okvir djelovanja udružujući se i stvarajući mreže.

Civilno društvo nastavlja biti utopija, i dalje neispunjeno proročanstvo. Čak i danas europska realnost aproksimira taj dizajn, tu utopiju više nego prije (Kocka, 2003, prema: Freise, 2008b). »Europska unija civilnog društva« tek je na početku stvaranja i postoji značajan prostor za udruživanje i djelovanje oko zajedničkih interesa te promicanja organizacija civilnog



društva kao integralnih dionika u vladavini u procesima razvoja, donošenja i implementacije politika, ali i pružanja socijalnih usluga, poticanja socijalne ekonomije, promicanja demokratičnosti i širenja progresivnih europskih vrijednosti kroz procese suradnje i participacije. Organizacije civilnog društva trebaju preuzeti socijalizirajuću funkciju i izgraditi vještine i sposobnosti građana u pitanjima EU i uključiti ih kao bitne dionike u proces vladavine u nacionalnom kontekstu i kontekstu EU.

## Literatura

- Armstrong, K. A. (2001) *Civil Society and the White Paper – Bridging or Jumping the Gaps? Jean Monnet Working Paper No.6/01 Symposium: Mountain or Molehill? A Critical Appraisal of the Commission White Paper on Governance*
- Bežovan, G., J. Matančević, D. Baturina (2013a) *WILCO report. City report: Social innovations in Zagreb*
- Bežovan, G., J. Matančević, D. Baturina (2013b) *WILCO report. City report: Social innovations in Varaždin*
- Bauer, M. W., C. Knill, D. Pitschel (2007) *Differential Europeanization in Eastern Europe: The Impact of Diverse EU Regulatory Governance Patterns. Journal of European Integration 29(4): 405–423*
- Cerami, A. (2007) *Europeanization, Enlargement and Social Policy in Central and Eastern Europe. Les cahiers Europeens de sciences po. 01/2007*
- Čepo, D. (2011) *Demokratski deficit Europske Unije. Politološki pojmovnik: demokratski deficit. Političke analize 5: 58–59*
- Evers, A. (2010) *Commentary: The limits and possibilities of Third sector Europeanization. Journal of civil society 6(1): 67–70*
- Finke, B. (2007) *Civil society participation in EU governance. Living Reviews in European Governance 2(2): 1–42.*
- European Commission (2000) *The Commission and NGOs: building a stronger partnership. Commission Discussion Paper, [http://ec.europa.eu/transparency/civil\\_society/ngo/docs/communication\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/transparency/civil_society/ngo/docs/communication_en.pdf)*
- Flockhart, F. (2010) *Europeanization Or Eu-Ization? The Transfer Of European Norms Across Time And Space. Journal of Common Market Studies 48(4): 787–810*
- Freise, M. (2008a) *Introduction: European civil society on the Road to Success. U: Freise, M. (ur.) European Civil society on the Road to Success? Baden-Baden: Nomos*
- Freise, M. (2008b) *The Civil Society Discourse in Brussels. Between Societal Grievances and Utopian Ideas. U: Freise, M. (ur.) European Civil society on the Road to Success? Baden-Baden: Nomos*

- Frič, P. (2009) The third sector and the policy proces in Czech Republic: self limiting dynamics. In: Kendall, J. (ed.) Handbook On Third Sector Policy In Europe Multi-level Processes and Organized Civil Society. Cheltenham: Edward Elgar
- Gasior-Niemiec, A., P. Glinski (2007) Europeanization of Civil Society in Poland. *Revija za socijalnu politiku* 14(1): 29–47
- Gellner, E., A. D. Smith (1996) The Nation: Real or Imagined?: The Warwick Debates on Nationalism. *Nations and Nationalism* 2(3): 357–370
- Grubiša, D. (2012) Konstitucionalizacija demokracije u EU-u: demokratski deficiti i poteškoće prevladavanja političke alijenacije. *Politička misao* 49(1): 41–63
- Harword, M. (2006) The potential for change: europeization, civil society and ethics, in: Family, Law, Religion and Society in the European Union and Malta. ERDC report, str 169–181
- Jacquot, S., C. Wol (2003) Usage of European Integration – Europeanisation from a Sociological Perspective. *European Integration online Papers (EIoP)* 7(12) <http://eiop.or.at/eiop/texte/2003-012a.htm>
- James, S. (2007) Europeanisation as »Projection«: Understanding the Changing Face of EU Policy Making within the Core Executive. *Political Perspectives. European Policy Research Unit* 2(3): 1–30
- Kendall, J. (2005) Third Sector European Policy: Organisations between market and state, the policy process and the EU. Third Sector European Policy Working Papers no. 1. London: The Centre for Civil Society
- Kendall, J. (2009) Terra Incognita: Third Sectors and European Policy Processes. In: Kendall, J. (ed.) Handbook on Third Sector Policy in Europe: Multi-level Processes and Organized Civil Society. Cheltenham: Edward Elgar
- Kendall, J., C. Will, T. Brandsen (2009) The Third Sector and the Brussels Dimension: Trans-EU Governance Work in Progress. In: Kendall, J. (ed.) Handbook on Third Sector Policy in Europe Multi-level Processes and Organized Civil Society. Cheltenham: Edward Elgar
- Kendall, J. (2010) The limits and possibilities of Third sector Europeanization. *Journal of civil society* 6(1): 39–65
- Kuhle, S. (2010) Commentary: What role for the third setor in european public policy making. *Journal of civil society* 6(1): 71–74
- Olsen, J. P. (2002) The Many Faces Of Europeanization. *Journal of Common Market Studies* 40(5): 921–952
- Perez-Solorzano Borragan, N., S. Smismans (2010) Commentary: Europeanization, the third sector and the other civil society. *Journal of civil society* 6(1): 75–80
- Radaelli, C. (2000) Whither Europeanization? Concept stretching and substantive change. *European Integration online Papers (EIoP)* 4(8) <http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-008a.htm>
- Radaelli, C. (2004) Europeanisation: Solution or problem? *European Integration online Papers* 8(16) <http://eiop.or.at/eiop/texte/2004-016a.htm>

- Ruzza, C. (2004) *Europe and Civil Society: Movement Coalitions and European Governance*. Manchester: University Press
- Ruzza, C. (2010) Commentary: Explaining Policy outcomes and third sector Europeanisation. *Journal of civil society* 6(1): 81–85
- Seckinelgin, H. (2012) Peoples' Europe and the Limits of the European Public Sphere and Civil Society. *Journal of civil society* 8(3): 267–283
- Zimmer, A. (2008) Preface-Turing towards European Civil Society. U: Freise, M. (ur.) *European Civil society on the Road to Success?* Baden-Baden: Nomos

THE LOOK TOWARDS THE EUROPEAN UNION  
OF CIVIL SOCIETY:  
CIVIL SOCIETY IN THE CONTEXT OF EUROPEANIZATION

*Summary*

*Civil society is the space between the family, the state and the market where citizens come together to promote their common interests. By expanding the importance of the European Union, the role of civil society and its interrelationship with the EU level becomes increasingly important issue. The paper deals with civil society in the context of Europeanization. Europeanization is used as an »umbrella term« that covers a multitude of meanings in terms of social, political, cognitive and even territorial meanings. We present the processes and mechanisms of Europeanization of civil society. Taking into account the key developments in the last decade as well as the concept of horizontal policies, the author discusses the context of Europeanization of civil society. Interrelationship of Europeanization and civil society is reviewed from the perspective of different approaches and ways of mutual relations of civil society and EU level from the aspect of governance and policy. This analysis allows a glance at the scope of Europeanization of civil society and examinations of the question whether we are on the threshold of something that we can call "The EU of Civil Society".*

Keywords: *civil society, Europeanization, EU, horizontal policy, governance*